

Kitap İncelemesi

Pakenham, T. (2019). Afrika'nın Paylaşımı (Dilan Pamuk, Çev.). Ankara: Hece Yayınları.

Gökhan KAHRAMAN

Dr., Bağımsız Araştırmacı, 6308527@gmail.com.

Makale Türü

Kitap İncelemesi

Makale Tarihi

Geliş Tarihi: 23 Mart 2025

Kabul Tarihi: 29 Mayıs 2025

Telif Hakkı

Bu makale, Creative Commons Atıf-Gayri Ticari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

Yayıncı

Ankara Sosyal Bilimler
Üniversitesi

Sanayi devriminin ortaya çıkmasıyla üretimini artıran Avrupa, hammadde ve yeni pazarlar arayışına girmiştir. Ayrıca sanayileşmenin tetiklediği ulaşım ve silah endüstrisindeki gelişmeler Avrupalıları, kıta dışı yeni nüfus alanları aramaya itmiştir. Bu genişleme arayışı, “Afrika'nın Paylaşımı” olarak ifade edilen Avrupalıların, Afrika kıtasında toprak ve nüfus edinme yarışına yol açmıştır. Pakenham'ın Afrika Paylaşımı (*The Scramble for Africa*) başlıklı eseri, 19. yüzyılda gücünün zirvesinde olan ve siyasi olarak bütünlüğünü sağlamış Avrupalı güçlerin, siyasi olarak zayıf durumdaki Afrika'yı sömürgeleştirme yarışını ele alan Afrika çalışmalarında kullanılan temel eserlerden biridir. Yazar, kariyerinin çoğunu Afrika'yı anlamaya ve yazmaya çalışan önemli bir tarihçi ve yazardır. Kitabın yazım aşamasını yaklaşık 10 yılda birçok Avrupa ülkesinin yanı sıra 22 Afrika ülkesini ziyaret ederek tamamlayan İngiliz yazar, bu eseriyle birçok ödüle layık görülmüştür.

Yazar eserinde ele aldığı en temel sorun, Avrupa'nın Afrika'yı binlerce yıldır bilmesine rağmen Afrika'nın neden bu kadar uzun süre görmezden gelindiği ve neden 35 yıl gibi kısa bir süre de Avrupalı güçler tarafından paylaşıldığını ve neden Avrupa devletler Afrika kolonilerini paylaşım için aniden birbirleri ile rekabet ettiğini açıklamaya çalışmaktadır. Yazar, bu sorulara kitap içerisinde yer yer cevap verse de doğrudan

Pakenham, T. (2019). Afrika'nın Paylaşımı (Dilan Pamuk, Çev.). Ankara: Hece Yayınları.

yanıtlamamaktadır. Tarihsel bir anlatı ile nedenlerin okur tarafından anlaşılmasını beklemektedir. Kitabın vurguladığı en temel iddia, sömürgeciliğin Afrika üzerindeki derin ve kalıcı etkisinin nasıl gerçekleştiğidir. Afrika'nın kaynaklarının sömürülmesi, sömürge yönetimlerinin oluşturulması ve bunların Afrika halkları için yıkıcı sonuçlarının olduğu ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Yazar çalışması ile Avrupa güçler, Afrika'daki sömürgeci motivasyonları ve gerekçelerini ortaya koymaktadır. Avrupalıların Afrika kıtasına doğru yayılmasına neden olan ekonomik, politik ve stratejik çıkarlarını araştırmaktadır. Ayrıca Avrupa'nın kültürel, dinsel ve ideolojik tutumları da tartışılmaktadır. Kitap, Afrika perspektifine odaklanarak güçlü bir yaklaşım ortaya koymakta ve Afrika halklarının Avrupalı işgalcilere karşı direnişi hakkında bilgiler sunmaktadır. Bir başka deyişle, Afrikalı liderlerin ve halkların sömürgecilere karşı direnerek topraklarını, kültürlerini korumak için benimsedikleri stratejileri de tartışmaktadır.

Kitap dört bölüm ve otuz yedi kısımdan oluşmaktadır. Ünlü tarihçi yazar Pakenham, Afrika'nın sömürgeleşmesindeki önemli olayları ve kişileri tasvir etmek için kapsamlı ve uzun dönemli araştırmalara ve ilgili ülkelerden elde edilen arşiv çalışmalarına ve zengin birincil kaynaklara başvurmuştur. Ayrıca ayrıntılarla dolu kapsamlı bir anlatım ile eserde, bu çalkantılı dönemin karmaşıklıklarını ve insani boyutlarına da yer vermektedir. Afrika Paylaşımı tarihini Dr. Livingstone'un 1873'teki ölümünü anlatan kısa bir önsöz ile başlatmaktadır. Daha sonra Belçika Kralı Leopold'un 1876'da Kongo'da kendi özel derebeyliğini kurma girişimleriyle devam etmektedir. Avrupalı önderlerden Bismarck, Stanley, Rhodes, Glastone, Kraliçe Viktoria ve Kaiser Wilhelm gibi ana karakterleri tanıtmalarının yanı sıra Afrika'daki önemli yerel isimler olan Dr. Emin Paşa, Menelik, Lebengula ve Tıppu Tıp gibi önemli yerel aktörlerin de yer vermekte ve rollerini açıklamaya çalışmaktadır. Yazar, Güney Afrika'dan Tunus'a, Hartum'dan Stanley Şelalerine, Kahire'den Kongo'ya, Zanzibar'dan Nijer'e neredeyse tüm kıta geçişini ele almaktadır.

Kitabın bölüm içeriklerinden bahsedecek olursak yazar, özsöz kısmında Dr. David Livingstone'ın mücadelesini ve köle ticaretini ifşa etmesinin yanı sıra Afrika'nın Ticaret-Hristiyanlık-Medeniyetin (*Commerce, Christianity, Civilisation*) baş harflerini temsil eden 'üç C' ile kurtarılması çağrısı ile başlamaktadır. Sömürge ateşinin Avrupa'yı sarması üzerine deniz aşırı arayışlara giren Avrupalılar, dördüncü 'C' olan fetih (*Conquer*) arayışı ile Afrika'ya yönelmişlerdir. Ticaret, Hristiyanlık ve medeniyet kavramları unutulmuş dönemin sembolü Maxim topu ile Afrika kolonilerinde vahşetler yaşanmaya başlandığı anlatılmaktadır.

Sekiz bölümden oluşan birinci kısımda ise, Avrupalı kâşiflerin kıtanın iç bölgelerine doğru yolculuklarına yer verilmektedir. Afrika'nın iç bölgelerindeki dağlara, nehirleri ismini veren kaşiflerin gözlemlerine yer verirken aynı zamanda Avrupa'daki politikacıların Afrika'ya dair karmaşık stratejilerini de vurgu yapmaktadır. Altı bölümden oluşan ikinci kısımda ise Avrupalı güçlerin Afrika'daki rekabetlerini ele almaktadır. Orta ve Batı Afrika'da Fransız ve İngiliz mücadelesine odaklanırken, aynı zamanda Alman Bismarck'taki fikir değişikliğinin nedenlerini açıklamaktadır.

On yedi bölümden oluşan üçüncü kısımda ise Avrupalılar tarafından Afrika'nın nasıl fethedilerek paylaşıldığına odaklanmaktadır. Bu bölümde yazar, Avrupalı güçlerin Afrika kıtası üzerindeki iddialarını, askeri faaliyetlerini, anlaşmalarını ve diplomatik hamlelerine dikkat çekmektedir. Ayrıca, Batı Afrika'da Fransızlara, Güney Afrika'da Zulu'ların İngilizlere karşı ortaya koyduğu mücadele gibi birçok direniş örnekleri ile Afrikalı liderlerin ve halkların mücadelesine vurgu yapmaktadır. Bu bölümdeki fetihler süresince ortaya konulan zorla çalıştırma, yüksek vergilerin yanı sıra yerel kültürlerin ve geleneklerin yok edilmesi gibi Avrupalı sömürgecilerin vahşetini ve duyarsızlığını ortaya koymaktadır. Avrupalılar tarafından Afrika'ya getirilen çiçek hastalığı gibi benzer rahatsızlıkların yıkıcı etkileri de yer verilmektedir. Ayrıca bu bölümde, Sudan'da görevli olan İngiliz komutan Gordon'un akıbeti, bir Osmanlı Paşası olan Dr. Emin'in durumu, Salisbury'in pazarlığı, Rodezya'daki mücadele, Fildişi savaşı, Milner savaşı ve Sudan'daki Mehdi hareketinin sonu ile ilgili olaylar da açıklanmaktadır.

Dördüncü kısım ise altı bölümden oluşan direniş ve reform kısmıdır. Bu kısımda, Belçika'nın Kongo'da yapmış olduğu insanlık dışı uygulamalar, Alman Kralı Kayser'in Alman Güneybatı Afrika'sındaki mücadelesi, Alman Doğu Afrika'sındaki Maji-Maji isyanı, Fransız Kongo'sunun kurtarılması, Britanya'nın mücadelesi ve Leopold'un sonu anlatılmaktadır. Son bölümlerde yazar, Afrika paylaşımının uzun vadeli sonuçlarına odaklanmaktadır. Bu kısımda, sömürgeci Avrupalı güçler tarafından çizilen sınırların dilsel, kültürel ve etnik bölünmeleri görmezden geldiğini ve gelecekteki çatışmaların tohumlarının nasıl ekildiği tartışılmaktadır. Ayrıca sömürgeciliğin Afrika siyaseti, ekonomisi ve sosyal yapısı üzerinde nasıl kalıcı etki oluşturduğu belirtilmektedir.

Kitap, 1876-1912 yılları arası Afrika tarihi olarak okunabilecek ender bir çalışmalardan biridir. Yazar tarafından Afrika'nın Avrupalılar tarafından nasıl paylaşıldığına dair kapsamlı ve ikna edici bir üslup benimsenirken eser de akıcı bir tarihsel bir anlatım ile yazılmıştır. Kıtada Avrupalı güçler arasındaki rekabeti ve çatışmayı ortaya koymasının yanı sıra Avrupalıların neden olduğu insanlık dramları da yer verilmiştir. Eser içerisinde birçok önemli karakterlere yer

Pakenham, T. (2019). Afrika'nın Paylaşımı (Dilan Pamuk, Çev.). Ankara: Hece Yayınları.

verilerek karakterler tanıtılmış ve olay örgüsü tanıtılan karakterler üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır. Yazar, önemli karakterlerin iyi ya da kötü tanımlamalarından ziyade neyin önemli insanları harekete geçirmeye neden olduğunu açıklamaya çalışmıştır. Çalışmanın eleştirilecek hususların başında çok fazla karakterin (Bismarck, Stanley, Rhodes, Glastone, Kraliçe Viktoria ve Kaiser Wilhelm, Dr. Emin Paşa, Menelik, Lebengula ve Tippu Tip) eserde yer almasıdır. Afrika tarihini bu karakterler üzerinden okuması eleştiriye açık bir durum oluşturmaktadır. Ayrıca Avrupa merkezli yazılmış olması bir diğer eleştirilebilecek husustur. Bu durum çalışmanın Afrikalı sömürgeleştirilenlerden ziyade Avrupalı sömürgecilerle ilgili olduğu değerlendirmeleri yapılabilir. Avrupalı beş ülkenin (Fransa, Birleşik Krallık, Almanya, Belçika ve İtalya) Afrika'daki sömürge faaliyetlerinden bahsederken, Portekiz gibi Afrika'da kolonileri olan ülkelerden yeteri kadar bahsedilmemektedir. Son olarak kitabın Türkçe'ye çevrilmesinde sehven olduğu değerlendirilen ve bir sonraki baskıda düzetilebilecek birçok yazım hatasının olduğu görülmüştür.

Sonuç olarak yazar bu çalışması ile 1876-1912 arası Afrika tarihindeki önemli olayların kapsamlı bir anlatımını yapmakta ve Avrupalı güçlerin kıtaya yönelik eylemlerini ve motivasyonlarına ışık tutmaktadır. Ayrıca yazar, bu dönemin Afrika toplulukları üzerindeki etkisini incelemiş ve sömürgeciliğin kıta üzerindeki kalıcı etkilerini ortaya koymuştur. Böylece yazar, Afrika tarihi ve sömürgecilik gibi konuların yanı sıra Avrupalı güçlerin Afrika kıtası üzerindeki etkisini inceleyen okuyucuları, öğrencileri ve akademisyenleri, bu çalışma ile Avrupalıların Afrika'ya yönelik politikaları üzerinde düşünmeye davet etmektedir. Yazar, Avrupalı devlet yöneticilerinin bencil çıkarları ile misyoner ve kâşiflerin iyi niyetleri arasında ayırım yapmaya çalışmakta, Dr. Livingstone gibi kâşifler ve misyonerlerin Afrika ve halkı ile ilgili daha fazla keşfe odaklandığını, ancak Kral Leopold gibi Avrupalı diğer yöneticilerin Afrika'dan sömürecekleri ekonomik ve siyasi faydalarla ilgilendiğini savunmaktadır. Afrika'nın birçok ülkesinde temel eser olarak okutulan Pakenham'ın kitabı, Avrupalı güçlerin Afrika'daki sömürgecilik yaklaşımlarını ve rekabetlerinin yanı sıra günümüz Afrika'sını anlamak için okunmaya değer bir çalışmadır.